

En bondestudent

Minder og meninger

Af Chr. Buur

Chr. Buur (1864-1941) var 1906-29 den første direktør for Århus kommunale skolevæsen. Han efterlod sig ved sin død nogle erindringer, der aldrig blev udgivet, og som nu er overladt redaktionen af Buurs svigersøn, læge Laurentius Holm. Erindringerne vil blive bragt i Århus Stifts Årbøger over nogle årgange. Selv om første halvdel af dem rækker ud over årbogens område, har man dog anset dem for at være af så stor almen værdi, at de bør bringes samlet på ét sted.

Byen

Der var nok grund til bedrøvelse. Jeg stod ganske ene og følte på min pande, at der var blod. En sommerbyge var nemlig faldet, og hvor let kunne så ikke en lille dreng, der i oprør over livets modgang havde søgt om bag laden, falde i det glatte, våde græs og slå hovedet mod den kantede syldsten, der stak for langt ud fra muren. Det gjorde for resten ikke så ondt; men man måtte jo da føle efter, og se, fingrene var røde af blod. Det var forskrækkeligt, og værre blev det, da en ny prøve konstaterede rigtigheden. Fornyet jamren, hver gang der følte efter og fastsloges, at det blodige hul var der endnu - lidt inden for grænsen af mit tætte mørke hår. Arret er der endnu, 70 år efter. Men nu behøver man ikke at lede i håret.

Det var en temmelig tragikomisk figur, der stod og sendte klagelyde ud i rummet, og min ældre broder, der kiggede ud af lugen bagved, fandt da også situationen meget morsom, hvad han dog ikke underrettede mig om. Det havde jo heller ingen trøst været at se det forlystede ansigt. Ingenlunde. Bedre var det at søge trøst hos mor; men den tilflugt kunne ikke benyttes - efter hvad der lige var passeret, den egentlige årsag til min forladte og ensomme stilling bag laden, det eneste sted næsten, hvor man i fred kunne ruge over sorg og forsmædelse. Faders gård lå midt i den gamle vestjyske by Bukkær, sådan at byvejen gik mellem stuehuset og udhusene, og den ene nabos gård lå så tæt ved siden af, at en vogn akkurat kunne køre mellem de to gårdes udhuse. Gården til den anden side var heller ikke længere borte, end at hønsene gik imellem hinanden, og man kunne høre naboens svin grynte. Så var der to gårde mere, som meget passende hed Østergård og Vestergård, foruden nogle få huse længere ude, hvor der boede folk uden for rangklasserne.

Gårdene havde ved stuehuset et indhegnet stykke jord, kaldet kålgård, fordi der her især dyrkedes kål. Træer fandtes dengang, om ved 1870, ikke i ret mange vestjyske kålgårde - ud over en enkelt hyldebusk. - Adskillige år senere, da mine forældre boede på Ilderhede, kom jeg hjem med en højskolekammerat. Der var da på jorddiget omkring kålgården lagt en række trærødder fra et nærliggende egekrat. Hensigten var at hindre hønsene i at trænge ind i urtegården, hvor der var kommet lidt flere gevækster, men hvor hyldebusken alene repræsenterede de træagtige planter. Min ven, som var østerfra, bemærkede, at her vendte nok træerne roden i vejret. Kun et træ var blevet fejl vendt og havde fået toppen opad.

Men tilbage til min melankolske situation, der stod i forbindelse med vor nabos kålgård. Den lå så tæt op ad mit hjem, at jeg og søster vidste god besked om den. Vi kunne let kravle op på diget og se, hvordan morrøddernes grønne fjerbuske viftede i vinden. Hvor store de mon var? Ja, hvor stor en gulerod er, kan man kun fastslå, når man har trukket den op. Vi overskred diget og undersøgte gulerøddernes størrelse. De var fra en blyant til en lille finger. De mindste blev stoppet i hullerne igen, de store smagte godt. Hvad var ikke en gulerod for børn dengang, næsten kålgårdens eneste frugt, som man kunne få lov at trække op på sin fødselsdag i eftersommeren. - Men vort røvertogt blev uheldigvis fortalt til mor, i hvis køkken - eller var det bryggerset med de toppede brosten - næste akt udspillede. Det var en sørgelig og meget ydmygende historie, og når jeg nu stod melankolsk bag laden, så var det ikke alene mit hoved, der gjorde ondt. Vor kærlige mor havde unægtelig samtidig lagt en af de grundsten under vor moral, som adskillige mennesker til deres omgivelsers sorg ikke er blevet forsynet med. Hvem der havde været angiver af røveriet, er ikke oplyst; måske havde mor grebet os på fersk gerning. Nabo Lars Krogs kone Ane havde sikkert ikke fortalt noget; dertil var hun alt for rar. Jeg besøgte hende tit, og hun var nok værd at besøge. Det var for det første hendes kålgård eller rettere have, virkelig en rigtig have med træer. Et af træerne bar oven i købet æbler, små men vidunderlige, næsten som dem, man kunne købe på verdensmarkedet i Borris 29. august. Så var der et træ med små beskrøede bær, som jeg aldrig siden har smagt mage til. Naturligvis var der også kål i haven, som harerne gik og åd af i snevintre med stor fare for at blive skudt af Lars Krog, der lå på lur i mørket bag en udtaget rude. Men harerne var sultne og dristige. En vinteraften havde en hare endog den frækhed at vove sig ind i kålen, skønt der var dans og lystighed i gården, som straks forstummede ved efterretning fra køkkenet om, at nu var der en hare i

kålen. Hurtig en karl ind til den åbne rude med haglbøssen. Begivenhederne udviklede sig derefter således. Bum! Almindeligt gys. Det mørke legeme ude i kålen rørte sig ikke. Haren altså stendød. Skytten begav sig stolt, ledsaget af beundrende ungdom ud for at indsamle sit bytte, der imidlertid viste sig at være et gammelt sønderskudt forklæde, Ane spøgefuldt havde anbragt om en kål. Jægerens stolthed forvandlede sig til flovelse og den forsamlede ungdoms beundring til skadefryd. Ja, den Ane. Hvad kunne hun ikke finde på. En dag kom en arbejdsløs - en bos, sagde man dengang og senere i Vestjylland - til min mor og bad om en skilling til natlogi. Han spurgte, om nabo var sognefoged. Nej, det var han da ikke. Ja, så er konen det nok. Ane havde nemlig, da bossen kom, sagt til sønnen Rasmus: Hent lige vor far. Hvorefter bossen fik travlt med at komme ud af gården. - Jeg kunne svært godt lide Ane, skønt hun var slem til at spørge, hvornår det var min gebursdag. Når jeg nemlig tav, fordi jeg kendte fortsættelsen, så oplyste hun, at det var den dag, de kørte havre ind. Der var ikke noget ondt i, at Lars Krog havde måttet holde op at køre havre og hente jordemoderen, da jeg meldte min ankomst til denne verden. Men hvorfor skulle man altid have det at vide! Irriterende at skulle høre på ting, som man har fået at vide flere gange i forvejen, syntes jeg allerede dengang. Men når drilleriet var overstået, var det dejligt at besøge Ane. Hun havde i en glaskasse, der hang på væggen, en samling sommerfugle, over 20 vist, i alle kulører. Ingen skulle tro, at der eksisterede så mange slags sommerfugle i verden. Hvad de hed, vidste Ane naturligvis ikke, men de var genstand for alles beundrende opmærksomhed. Nej, se, se, endda. Så havde hun blomster i potter, både tøffelblomster, Christi bloddråber og tensor, hvis blomster skiftede kulør flere gange. Allesammen blomstrede de; engang var der endog en plante, der bar ret store, røde frugter, til de besøgendes forbavselse og til Anes stille glæde. Hun havde nemlig usynligt og kunstfærdigt bundet dem fast på planten. Lars Krog var der ingen morskab ved. Han snakkede ikke med børn; men om aftenen spillede han ofte kort med far, et spil, de kaldte fus, og hvori forekom mange sære ord som ters, kvart, fus og beller. Lars spyttede i hænderne, inden han gav kort på ny, og sagde: A kunne fandennamme - hvormed formodentlig skulle antydes, at han kunne have båret sig endnu kløgtigere ad i sidste spil. 20 år senere erfarede jeg som soldat i Kastellet i København, at spillet nok hed sådan noget som fransfus. Jeg forsøgte at spille med på mine barndomserindringer; men min kammerat og medspiller erklærede ikke med urette: Du kan krafteme ikke spille fransfus!

Men - for at vende tilbage til mit uheld - min melankoli fortog sig, og jeg fandt trøst og hjælp for mit pandesår hos mor. Det var blevet aften og så

stille, at man sagtens trindt kunne have hørt et barn græde. Jeg husker dog bedst fra stille sommeraftener Jacob Vestergårds Marens kaldende råb efter hunden, der skulle hjælpe hende at få fårene på den rette vej ad hjemmet til: Karine, Karine.

Marken

Da Bukkær var en gammel bondeby med tætliggende gårde, var der lange veje ud til ejendommenes yderste grænser. Det gjaldt både kæret, som byen har navn efter, og som 1870 bestod dels af en knoldet mose, dels af en eng, kaldet æ Måh (Made), Nørremarken og navnlig den fjerne udmark, hvor fårene gerne var tøjret. Det var ingen ringe udflugt at flytte dem, og det tog særlig lang tid, når man havde lyst til at betragte en skældbasses vandring gennem græsset eller en edderkops tålmodige venten på fangst. Man kunne godt hjælpe den sultne madam, der sad med alle sine følsomme ben på trådene, og sende en stakkels fangen flue i nettet, Bagefter betragtede man med karske drengenerver eksekutionen. Mere spændende var det dog at følge det gamle gærde, hugormediget, på vejen til udmarken. Der behøvede man ikke at lede efter slanger; de lå og soled sig i dusinvis og krøb ind i deres huller, når man kom forbi. Havde man en lang pind med, så kunne man pirre en hugorm ud på vejen og drille den, til den blev ude af sig selv af raseri. Det var særlig morsomt fordi drilleriet indeholdt nogen fare for en dreng med bare fødder. Der var rigeligt af snoge og hugorme i Vestjyllands hedeegne i gamle dage. I adskillige afsidesliggende hjem havde man snoge i husene, hvor de mentes at gøre nytte ved at fange mus. De kunne have det rart i den lune sengehalm om vinteren. Sjældnere var jo hugorme; men der fortaltes dog om en pige, der skulle kline en væg i laden med en lervælling - livi, som Blicher siger - at kluden, hun benyttede til at glatte efter med, hang fast i et mørkt hjørne på et søm, der viste sig at være en vred hugorms tænder. Aviserne har for resten 1936 fortalt om en tjenestedreng i en afsides egn i Jylland, som fik kolde fødder om natten, fordi hugorme krøb op af sengehalm, mens han sov, og lagde sig ved hans fødder. - Man kunne blive bidt af en hugorm på heden, slemt nok for et barn naturligtvis. Men voksne tog det ikke så højtideligt. En gammel tækkemand, der havde tjent en del af sit brød ved at plukke lyng til tag, var blevet bidt adskillige gange; med et rask snit i såret med en lommekniv og en skrå Ringkøbing kardus derpå. så var den ting ordnet.

Naturen var rig nok til at optage tiden for en dreng, som desuden havde let ved at falde i amdam - som over hjejlen, den sejlede højt oppe i luften

*Chr. Buurs forældre: Ane Cathrine, f. Buur (1837-1913) og Peder Jensen (1828-1916).
Foto hos Laurentius Holm.*

og hele tiden kaldte på sofie, eller over rylen, som på sine uforholdsmæssige ben spankede hen over mosedynd. Der var meget, som kunne virke helt søvndyssende og få en til at glemme tiden og fårene. Hvor verden var stor og underlig, slet ikke til at få mening i. En ved ikke, hvad det har at betyde, sad jeg en dag og sagde ude på marken, medens tårerne randt ned over mine kinder. Jeg var vel 8-9 år dengang. Hvad jeg har tænkt på! Ingenting formodentlig. Kun overvældet af ensomhedsfølelse med en gryende fornemmelse af at være en person, stillet over for tilværelsens gåde. Der er gået mange år siden hin sommerdag. Jeg har set, hørt og læst adskilligt i de forløbne snart 70 år; men jeg ved endnu ikke, hvad det har at betyde. Så meget er jeg dog blevet klar over, at det ikke nytter noget at græde, fordi livets mening er uklar. Det er fælles menneskelod, at der ikke som i eventyret er »lyst foran og mørkt bag« - men mørk både for og bag.

Jeg fik ofte skænd, fordi mine ekspeditioner ud i marken for at flytte køer eller får tog urimelig lang tid. Engang havde min sendrægtighed nær pådraget mig strengere straf. Årsagen var Mogens' datter Signe. Mogens havde købt et stykke af sin faders udmark og der opført et lille hus. Hans væsentligste indtægt bestod vist i at være daglejer for byens gårdmænd. Jeg husker ham egentlig kun fra en meget beskæmmende behandling, som han lod vederfares to drenge foruden mig en nytårsaften. Den aften var det jo skik at skyde nytår ind. Familien sad i gysende forventning om,

at der skulle ske noget, og pludselig: Bum, bum. Så var det med at styrte ud og indfange de lumske skytter, der officielt antoges at ville forsvinde uden at give sig til kende. Der var dog sædvanligvis ingen vanskeligheder forbundet med at finde dem, da de i realiteten netop ønskede at komme ind for at få en forfriskning og lade geværene på ny. Det var en storartet oplevelse for børn. De fremmede karle så forvovne ud, var gerne noget beduggede, og lugtede grumt og livsfarligt af krudt og krig i stuen. En uhyre ting var det naturligvis at være stor nok til at komme med ud at skyde nytår ind med en rigtig bøsse. Aftenen kunne dog også fejres ved, at man smadrede en lerpotte, jydepotte, mod døren, mindre fornemt naturligvis, men meningen var da den samme: glædeligt nytår og vær så god at komme ind og få en en bid brød og en dram. - Mogens, som karle med bøsser næppe besøgte - de holdt sig mere til gårdmændene - havde nu sagt til min broder og mig og Lars Krogs Rasmus, at vi skulle være velkomne, om vi ville komme ud til ham og skyde nytår ind, underforstået med en potte. I tillid til dette tilbud begav vi os nytårsaften sent, på den formentlig rette skydetid, ud til Mogens. Potte havde vi desværre ikke, men den kunne vel erstattes med nogle klyner fra Mogens' stak. Forventningsfulde bombarderede vi døren med klynerne, men vi måtte blive længe ved, inden der skete noget. Endelig åbnedes døren, og Mogens kom til syne i skjorte, meget vred. Han beskyldte os ganske uretfærdigt for at have kastet sten på døren, og da vi protesterede, tog det ene ord det andet. Enden blev, at Mogens smækkede sin dør i, hvorefter vi kunne gå hjem med tørre munde og forbitret snak om, hvad der kunne foretages i et sådant tilfælde. Man kunne f.eks. affyre en bøsse ved muren, lige under vinduerne, hvad der ville have til følge, at alle ruderne gik itu. Man kunne også skyde ned i brønden med en så uhyggelig detonation, at alt levende på stedet fik nervechok. Vore hævn-gerrige planer blev jo ikke til noget, bl.a. af mangel på bøsse. De satte sig kun fast som nag til den ikke ordholdende Mogens.

Men Sine. Hun hører til mine tidligste barndomsminder. Hun boede på min vej ud til fårene i udmarken og havde god tid til at lege. Desuden var hun erfaren i adskillige ting, som hun under forældrenes noget indskrænkede boligforhold lejlighedsvis havde iagttaget. Var også villig til at give demonstrationer, som jeg dog ikke fandt interessante. Vi legede ellers godt nok på børnevis med småsten, der forestillede husdyr, vendte sten, som sad fast i jorden, og iagttog myrerne, der fik travlt med at redde deres æg. Vi undersøgte hugormediget, drillede ronnivædderen, som vi var bange for, og trillede rundt i engen ved den lille bæk, der drog sin mæanderlinie gennem kærret. Det var en ypperlig morskab at trille rundt, indtil man tydelig erfarede, at Jorden drejede sig. Men en dag

endte jeg i bækken. Morskaben fik en brat ende, og jeg indtraf hjemme, ikke alene med et par timers forsinkelse, men i en sørgelig tilstand. Det havde nær ført til korporligheder! Det skete dog ikke. Jeg tror ikke, jeg nogen sinde har fået prygl, efter tyveriet af gulerødderne.

Dans

Barndomstiden er som en perspektivisk tegning, med et forsvindingspunkt langt borte. Medens et tilsvarende stykke tid - 10-12 år - fra manddomstiden står tegnet i erindringen med lige store og klare træk ved begyndelse og slutning, så synes de første 10 år af barndommen ingen begyndelse at have, men at spænde over et umåleligt tidsrum.

En vinter, da sneen gik op over husene, en sommer, da solen skinnede usædvanlig strålende i ugevis, kommer ved sin plads i erindringen umiddelbart foran det forsvindende punkt til at stå som type på årets gang i hin eventyrlige tid. Deraf vel den sædvanlige erindringsfejl: Da jeg var barn, var årets gang anderledes.

En af mine allerførste erindringer er netop en sollys sommer, da solen hver dag strålede fra en skyfri himmel, til bøndernes fortvivelse. Det var den tørre sommer 1868. Jeg kan lige skimte min forundring over, at nogen kunne være misfornøjet med så yndigt solskinsvejr. Dernæst kan jeg bestemt huske fredsslutningen mellem Tyskland og Frankrig 1871, fordi folk diskuterede, hvor mange vogne der skulle til for at transportere de 5 milliarder francs, som franskmændene måtte betale; men da gik jeg også i mit 7. år og havde begyndt at gå i skole. Til den tid hører også mindet om Mads Hansens »Jeg er en simpel bondemand«, som blev sunget ved et gilde i Østergården under en dansepause. Familien der, Jens Jensen og hustru - hun hed Stens, formodentlig Christensen - havde meget begavede børn. En søn, Anders Jensen, blev redaktør i Vejle, og hans søn er professor, dr. phil. Kr. Sandfeld (Jensen). - Dansestuen, gårdens storstue, der kun anvendtes ved festlige lejligheder, ligesom i alle andre gårde, var udstyret med bænke, som vi kaldte skamler, langs væggene. Spillemanden sad i et hjørne og stemte violinen, når gæsterne var kommet og havde fået en kringle og en dram. Jeg tror ikke, man fik kaffe, i hvert fald ikke til at begynde med. Musikken bestod vist sædvanlig af den samme violin. En violin til at sekundere, frit efter gehør, var sjælden. Spillemandens honorar udrededes af de dansende herrer, som hen på natten stak musikanten en mønt, som syntes dem passende. Han puttede den overlegent i lommen uden at se på den. Så begyndte dansen.

Parrene drejede adstadig rundt og holdt sig omhyggelig i en cirkel, så der blev et tomt rum i midten af stuen, hvor børnene morede sig, hvis de kunne slippe derind gennem de dansendes tætte kreds. Parrene standsede omdrejningen en gang imellem og trådte takt til musikken nogle trin, omtrent som man kan se i en balsal 1935; men man myldrede ikke ubehersket omkring, holdt rækken og passede på ikke usømmeligt at puffe til parret foran. En gang imellem udstødte de mandlige deltagere små hyl, der skulle antyde, at de var fyldt af livsglæde og gerne ville bidrage til at løfte stemningen, hvad for resten ikke var overflødigt, da der var udbredt megen værdig alvor over situationen. Sådan husker jeg det da. Ud på aftenen var der pause, under hvilken man sad i bunterad langs væggene i dansestuen, og der blev budt skåret sigtebrød om med øl og snaps. Det var under denne pause, Mads Hansens sang blev sunget.

Sang lå bønderne fjernt. Min far huskede vel fra sin ungdom et par stumper af Erik Bøghske viser - Spot over grevinde Danner - der var nået over til Herning eller måske snarere ned til Rendsborg, hvor far havde været soldat i begyndelsen af 1850'erne og som bønderkarle for et par menneskealdre siden oplevede sin ungdoms mærkeligste eventyr, bl.a. militærmusikken - han kunne endnu nynne andanten af Haydns paukeslagssymfoni - og i moders hjem i Næstholdt kunne en vidtberejst person, Nyboe, der nogen tid havde sit ophold i gården, »fortælle« en vise, d.v.s. en folkevise, flere på op imod hundrede vers, udvandede varianter formodentlig. Moder huskede endnu enkelte stumper, da jeg som danskstuderende kom hjem og snakkede om folkeviser. Men når voksne, satte bondemænd sang, så var det fordi de var berusede, havde en humle i øret eller kunne betegnes med et andet af de mange billedlige udtryk, der dengang som nu var til rådighed. Det anførtes ikke sjældent netop som bevis på, at hjemvendende markedsgæster havde nydt for mange kaffepuncher: De sang! Ja i kirken sang bønderne nok med, skønt den største part af ulejligheden overlodes til degnen, hvis ære det var at gennemføre salmesangen med lange toner. En ny degn i Tjørring bemærkede selvtilfreds til en af sine bekendte efter gudstjenesten: Så fik jeg da magten over den aleneste Gud (i himmerig osv.), hvortil manden tørt sagde: Han er hejsen et så nemt at få magt over.

Det har da nok været med flovhed, at man har sunget: »jeg synger bag ved ploven og under leers klang, og bakkerne og skoven gi'r genlyd af min sang« - for det passede aldeles ikke på de tilstedeværende vestjyder; men det er jo også fynboen, poet og bonde Mads Hansen, der taler. Til trods for forskellen i temperament opnåede sangen en overordentlig popularitet. Man var både rørt og stolt over, at en bonde også kunne have

poetisk sans, selv om han ikke snakkede derom til daglig.

Jeg vil tro, at alle dansegilder forløb på samme måde - altså bortset fra sangen - i bøndergårdene i Hammerum herred endnu 1870. Ikke mange år efter begyndte de såkaldte folkedanse at blive kendt, og uldhandlere kom hjem fra Sjælland med sekstur, kontrasejre og andre løjerlige danse, som før var ukendte.

I slutningen af året 1873 var jeg - 9 år gammel - sammen med min ældre broder og naturligvis far og mor med til min morbroder Jens Frølund Buurs bryllup i Snebjerg. Min broder og jeg vandrede under den dertil bestemte salme, ligesom de øvrige bryllupsgæster, op gennem kirken for at ofre til præst og degn. Det var spændende; man kunne let komme til at forsynde sig mod den stedlige sædvane. I Sønder Felding kirke måtte man, når man var kommet op i koret, med højre hånd lægge pengene til degnen og derefter med venstre hånd bidraget til præsten på højre ende af alteret, hvorefter man gik bag om altertavlen og tilbage til sin plads. I Snebjerg var det anderledes; jeg husker kun ikke hvordan. Så vidt jeg mindes, forløb vor offergang uden uheld. Om aftenen i brudens hjem tumlede de unge gæster rundt i halvmørke og mørke ude omkring gården. Der måtte nemlig ikke danses. Brudens familie - og da brudgommen med - hørte til de hellige. Om de unges gerninger var mere fromme, fordi der ikke var dans, er måske tvivlsomt. Im dunkeln ist gut munkeln, siger tyskerne. Sent på aftenen havde jeg en bitter oplevelse. Vi sad bænkede, børn og unge, om et langt bord, hvor vi selv måtte komme smør på brødet - noget for mig højst uvant - og hvor vi fik te eller måske rettere tevand. Jeg var så uheldig at vælte det varme tevand over mit sigtebrød, hvad der jo var en slem skandale, og bagefter gjorde jeg mig endnu mere til grin, fordi jeg gav mig i lag med det umulige forehavende at komme smør på det varme, våde sigtebrød.

Der var langt mellem festerne; men vi fik ingen lejlighed til at kede os vinteraftenerne. Hjemmestrikning til salg var endnu ikke gået af mode; jeg var kun 6-7 år, da jeg måtte deltage og strikke skillingshoser, formodentlig således kaldt, fordi de var uhyre billige. Så vidt jeg husker, var de strikket af enkelt utvundet tråd, så de har nok heller ikke være meget værd. Men ellers var strikning allerede ved 1870 på retur. Fader var endnu som gammel mand en mester til at strikke. Strømpen voksede under han hænder, medens han læste sin avis. I hans hjem i Snebjerg blev mændene, når de om aftenen kom ind fra loen, modtaget med en påbegyndt strømpe, som de måtte strikke til hæl, inden de gik i seng. En hård opgave, ville man nu mene; men de fik dog oftest tid til bagefter at

spille et slag kort inden sengetid.

Skole

Kun seks år gammel kom jeg i Assing skole, som dengang - 1870 - havde lokale i en bondegårds storstue. Ikke ret længe efter min indmeldelse mandede sognerådet sig op til at bygge en skole, som der ansattes en seminarieuddannet lærer ved - eller degn skulle jeg vel sige; han fungerede om søndagen som kirkesanger i Assing kirke. Han hed Løvborg og var efter vor mening i flere henseender mærkelig. Han havde krøs i brystet, sagde *jeg* til sig selv, og desuden viste det sig, at han var højremand, da det politiske spørgsmål et par år efter blev aktuelt. Det var en uhørt ting i Bukkær, Pårup og Olling, de tre byer, som hørte til skolen, og som en lille dreng nævnede som svar på spørgsmålet om navnene på verdensdelene, ikke helt urimeligt ud fra hans synskreds. Skolen lagdes midt mellem de tre »verdensdele« på en bar bakke, som lærer Løvborg plantede træer på til læ mod Vestjyllands ublide Zefyr, vestenvinden. Han anvendte i middagspausen børnenes assistance ved dette arbejde, hvad forældrene ikke syntes helt godt om. Hvad skulle i det hele den her planten til? Tidspunktet er som sagt i begyndelsen af 1870'erne. Skolen var naturligvis først og fremmest bolig for degnen; men så var der da også en skolestue med vinduer ud til tre sider. Om de i modsætning til mine forældres og andre bønders vinduer kunne lukkes op, husker jeg ikke. Derimod mindes jeg en højt oppe på den ene ydervæg anbragt ventil, der formedelst et drejespjæld kunne åbnes og lukkes. Dette til luftfornyelse bestemte arrangement kaldte vi i al uskyldighed æ fismøl.

Inventaret bestod af lange, meget skrå borde og en lige så skrå pult, som var degnens plads. I pulten gemtes forskellige til undervisnings og morals fremme tjenende redskaber, bl.a. et stykke reb, der kaldtes en tamp; i denne stue foregik undervisningen, og hvori den bestod, er det nemt at opregne. Der begyndtes med religion; så kom læsning, først alle på én gang. Det lød stærkt, men hyggeligt. Morsomt, når man afvekslende holdt hænderne for ørerne og slap: Em - ba-a, em - ba-a. Så var der landkort som en lille episode en gang imellem, og også fædrelandshistorie, uden bøger naturligvis. Fader, som var en ven af oplysning, anskaffede - men vist senere - til os børn Tangs mindste fædrelandshistorie (hvori jeg læste, at under Kristoffer af Bayern var der en sådan pengemangel i landet, at man kunne købe en ko for tre skilling og en tønne øl for fire. Denne forbavsende oplysning er det eneste af bogen, der er blevet tilbage i min erindring). Heller ikke geografien blev forsømt hjemme. Vi havde vistnok et atlas, og i hvert fald husker jeg bestemt, at far fra et marked

hjembragte en globus af omfang som en jævn stor valnød. Den var os til megen fornøjelse og belæring.

Som lektie havde vi kun Balslevs Lærebog, der netop havde afløst Balle, som min ældre broder benyttede, og bibelhistorie. Jeg kunne godt læse, da jeg kom i skole, og den gamle lærer i bondegården fandt derfor ingen grund til ikke straks at give mig første side i lærebogen for til næste skoledag: Hvad skal frem for alt ligge os på hjerte? Svar: Det skal frem for alt ligge os på hjerte, at vi må være og blive Guds kære børn, der lever ham til velbehag og i hans samfund bliver salige - og nederst på siden et skriftsted: Du kender fra barndom af den hellige skrift, som kan gøre dig viis til salighed ved troen på Christum Jesum. Den ganske skrift er indblæst af Gud og nyttig til lærdom, til overbevisning, til rettelse, til optugtelse i retfærdighed, at det Guds menneske må vorde fuldkomment, dygtiggjort til al god gerning. Jeg gik hjem og lærte siden udenad, skønt skriftstedet voldte mig nogen ulejlighed. Da jeg skulle i seng, kunne jeg det trods anstrengelse endnu ikke, men næste morgen sad det fast i min hjerne, og der har det for resten siddet siden - skønt det unægtelig nu var så slidt, at jeg måtte verificere det efter Balslev, 53. udg., 1869. Det er da ikke løgn, at hvad ung nemmer, gammel ej glemmer. Det først citerede er jo nok værd at huske og indrette sig efter.

Næst efter religion, der ikke med urette betragtedes som fundamentet i barneskolen, kom sikkert regning. Da jeg kom i skole, regnede vi med rd., mark og skilling, og blev ved dermed i mindst 4 år derefter. Foreløbig havde jeg dog ingenting dermed at bestille, såsom mine regnestykker bestod af ubenævnte tal, først sammenlægning af lange, fede talkolonner, som man selv skulle skrive op efter regnebogen og passe på at få lige i den bageste ende; derefter kom »trække fra«, hvorved man ofte måtte låne en som er ti, tit forbi et nul, der så blev til et nital. Ingen grund til at undres over det; regning indebar så mange gåder, som små drenge ikke fik nogen forklaring på, ganske simpelt fordi det ansås for tidsspilde at forklare børn ting, som de ikke er store nok til at forstå. Så kom gangeregning, når den lille tabel var lært, og endelig division, som vi nok benyttede det latinske navn på. Vi rensede propert vor skifertavle med spyt og et trøjeærme, regnede siden fuld og stillede oppe hos degnen for at blive hørt. - Vi var på omtrent lige så mange sider i regnebogen, som vi var elever, og han holdt sig klogelig ved sin pult, hvor han konstaterede facit og gav råd til de ubefæstede. - Viste det sig, at en ikke kunne magte sine stykker, blev vedkommende sat tilbage, det sædvanlige udtryk for den beskæmmelse at måtte begynde igen nogle sider tilbage i regnebogen. Det passerede ikke mig nogen sinde, og jeg

kom snart helt hen i division, hvis stykker dannede en lang hale ned på tavlen, så der ikke blev plads til så mange. For at økonomisere med pladsen anbragte jeg alle kvotienterne i øverste hjørne til højre på tavlen. Degnen kunne ikke straks følge mine dispositioner og spurgte, hvad det var, jeg havde stående i hjørnet, hvortil jeg som sandt var, svarede: Det er æ ganger. Degnens livligere associationer fik ham til at gøre en spøgefuld bemærkning om at sadle sin ganger. Jeg forstod ham naturligvis ikke, men var dog klar over, at han gjorde nar, hvad jeg velsagtens tog mig nær. Jeg husker i hvert fald hans bemærkning endnu.

- Imidlertid gik tiden; vi fik regnebøger med kronemønt og med vanskelige overgange fra skilling til øre. 8 sk. var 16 øre, men 12 sk. var 25 øre, fordi 48 sk. eller 3 mark var 100 øre. Det var svært i skolen, og uden for gav møntforandringen anledning til sørgelige prisstigninger; for eks. steg i kroerne en kaffepunch fra 4 sk. til 10 øre. Da mine regnestykker blev sværere, kunne jeg trygt henvende mig til mor, som både havde forstand på og interesse for regnekunsten. Hun havde i sin skoletid hos lærer Bisgård i Tjørring, i slutningen af 1840'erne, lært godt at regne. Blandt de finesser, som Bisgård havde anvendt, var at »tage i part«. Mor kunne dog ikke huske, hvori kunsten bestod. Jeg har i »Vor Ungdom«, april 1934, skrevet derom.

Blandt de ting, som anordningen af 1814 bestemte, at der skulle undervises i, var jo også gymnastik. Vi havde ikke noget lokale dertil, men uden for skolen var rejst en galgelignende indretning hvor man kunne gå armgang, foretage balanceøvelser, og her på legepladsen antoges gymnastikken at foregå. Det var imidlertid en antagelse mod virkeligheden i Assing skole 1870-74; da også i de to skoler, som jeg senere kom til at besøge, og der er næppe grund til at tro, at forholdene var anderledes i andre skoler i Vestjylland dengang og længe efter. Men at det var autoriteternes alvor med legemsøvelserne, fik vi i Assing skole et bevis på, da provsten for Hammerum herreds provsti kom på visitats og efter at have hørt på undervisningen, hvorom jeg intet kan huske, forlangte at se gymnastik. Vi havde aldrig haft en time, og læreren havde det næppe godt. Det eneste, jeg af øvelserne kan huske, er de dybe knæbøjninger, som provsten, der overtog, kommandoen, lod os foretage. Jeg ser endnu den lille provst vise os øvelsen. Han sad med dybt bøjede knæ og overkroppen lodret på horisontalen, medens vore overkroppe ved samme øvelse dannede vinkler på 45 grader med planen, en stilling som vi var mere fortrolige med. Provsten rejste, bygen drev over, og vore legemsøvelser indskrænkedes igen til den meget tvangfri idræt, som vi øvede i middagstimen, medens degnen spiste sin middagsmad. Legepladsen udvidedes da til omegnen.

Så kom afslutningen og hjemvejen med drilleri af pigerne under anvendelse af de gloser, som var til rådighed, og slagsmål mellem drengene fra de tre byer, således som traditionen bød - når da ikke den sjældenhed indtraf, at der udefra kom en ny dreng, der skulle nøfles. Jeg mindes en pinlig situation hjemme, besøg af en fader, hvis dreng var kommet ind i skolen med en ny kasket. På hjemvejen blev denne ny dreng plaget på raffineret drengesvis. Jeg var blandt de yngste og kunne ikke bidrage stort til underholdningen. Dog - drengens ny kasket puttede jeg en sten i og slog den mod en stor kampesten. Det lykkedes derved at få hul i kasketten. Det var altid et bidrag. Men temperaturen i vor stue nogle dage efter var som sagt lummer. Affæren kostede far et par mark. At den ikke kostede mig en dragt prygl, kan jeg den dag i dag ikke begribe. Far var ellers skrap nok. En yngre bror, som er død for en 30 år siden, fik tit prygl. Jeg aldrig. Jeg var nok ikke uartig - skarnvorn sagde vi - men ubetænksom. Når en nyfødt kalv var slagtet, blev dens skind slået op på porten til tørring. Så havde vi en høtyv, spyd med hage til at trække hø ud af dyngen i laden. Den egnede sig godt til kastespyd, og skindet var et mål, som var let at ramme. Følgen blev en mængde huller, som gjorde skindet værdiløst. Da tror jeg virkelig kun, den uventede ankomst af min farbror reddede mit skind. Jeg har desværre også senere haft vanskeligt ved at se, hvad følgen ville blive af min beslutning eller handling. Det kan med det samme siges, at om de ting, som endnu kan få rødmen til at farve mine ører, tier nærmere beretning, hvad den vel har fælles med alle andre minder, selvbiografier. Det intimeste, måske i virkeligheden noget af det allervigtigste, taler vi ikke om. Er det skrevet op, og vil det blive læst op engang? H.G. Wells tænker sig engelen på dommens dag læse op for Achab om hans ondskab, uden at det rører kongen; men da der fortsættes: Og så var det en eftermiddag efter taflet ude i haven, råber Achab: Nej, ikke det, ti med det. Ak, vi har vist allesammen haft noget i gerning, ord og tanker, som vi meget nødig vil have læst op i et offentligt retsmøde, på den yderste dag.